

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра ФІНАНСІВ
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за бакалаврською програмою

Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування

на тему: **«Фінанси домогосподарств України у сучасних
економічних умовах»**

Виконавець:

студентка 41 групи ФФБС

Жечева Олеся Іванівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

доцент кафедри, к.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Волкова Оксана Георгіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ОДЕСА-2022

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Домашні господарства є одним з основних елементів системи макро- та мікроекономічних відносин, основним соціально-економічним інститутом із властивими йому нормами, правилами та механізмами саморегулювання життєдіяльності, які несуть повну та самостійну відповідальність за прийняті ними економічні рішення.

Дослідження фінансів домогосподарств, їх фінансових відносин та інтересів мають бути пріоритетними, оскільки зростання добробуту кожної окремої людини укріплює всю систему держави та зменшує негативні прояви, які притаманні кожній сфері, де взаємодіють різні економічні суб'єкти.

Сучасні домогосподарства є не лише постачальниками, а й споживачами економічних ресурсів. Зважаючи на зростання самостійності та наявності певних особливостей фінансів домашніх господарств з'являється необхідність більш детального аналізу їхньої фінансової діяльності та визначення ролі фінансових ресурсів домашніх господарств у розвитку інвестиційного потенціалу та їх місця у фінансовій системі країни, що має враховуватися у всіх процесах макрорегулювання.

У той же час постійні зміни зовнішнього економічного середовища, викликані кризами різного характеру, впливають на фінансовий стан домогосподарств, на їх фінансові рішення. Особливо забезпечення гостро питання фінансового стану домогосподарств України постало з лютого 2022 року з моменту оголошення воєнного стану в Україні. У цих надзвичайно важких умовах, одне з ключових питань державної фінансової політики, поряд з необхідністю фінансового забезпечення воєнних потреб, є питання фінансової підтримки населення, яке в період війни втрачає роботу, джерела доходів, житло. За таких умов, залишається відкритим питання дослідження фінансів домогосподарств та їх ролі в економіці.

Питання про природу та характеристики фінансів домогосподарств, їх місце у фінансовій сфері набуває все більшого значення та стало предметом

досліджень зарубіжних вчених: Дж. М. Кейнса, Г. Беккера, А. Сміта, Ф. Модільяні, Т. Шульца М. Фрідмана, І. Фішера, та інших. Залучення домогосподарств у фінансові відносини викликає необхідність вивчення місця та ролі цього суб'єкта у фінансовій системі, що безпосередньо відображено в роботах В. Глухова, Т. Кізими, С. Белозьорова, С. В. Мочерного, М. І. Савлука, В. М. Федосова, Б. М. Сабанті, С. І. Юрія, В. С. Свірського та ін.

Метою кваліфікаційної роботи є розкриття сутності фінансів домогосподарств, їх фінансових ресурсів, визначення ролі домогосподарств у фінансовій системі України, а також обґрунтування пріоритетів управління фінансами домогосподарств у сучасних економічних реаліях.

Досягнення поставленої мети передбачається шляхом послідовного вирішення завдань дослідження:

- розкрити сутність фінансів домогосподарств та визначити їх місце у фінансовій системі держави;
- дослідити джерела та структуру фінансових ресурсів домогосподарств;
- проаналізувати доходи та витрати українських домогосподарств як основних складових категорії «фінанси домогосподарств»;
- проаналізувати заощадження та інвестиційну діяльність домогосподарств в Україні;
- дослідити управління фінансами домогосподарств у сучасних економічних умовах;
- обґрунтувати підвищення фінансової грамотності населення;
- визначити шляхи вдосконалення державної політики щодо фінансів домогосподарств у сучасних економічних умовах.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є фінанси домогосподарств в Україні.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні та прикладні аспекти функціонування фінансів домогосподарств в сучасних економічних умовах.

У процесі наукового дослідження застосовувалися такі методи економічних досліджень як: методу наукової абстракції – при визначенні особливостей категорій «фінанси домогосподарств»; діалектичний підхід – для комплексного науково-практичного дослідження сучасних проблем розвитку фінансів домогосподарств України; аналізу і синтезу, системного методу – для з'ясування місця фінансів домогосподарств у фінансовій системі держави, для осмислення взаємозв'язку всіх елементів фінансової системи; аналізу тенденцій, порівняння – для аналізу та оцінки фінансів домогосподарств; графічного та табличного методів – для наочного зображення аналітичного матеріалу дослідження.

Інформаційно-аналітичною базою кваліфікаційної роботи є наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, звіти Національного банку України, звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринку фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і висновки роботи апробовані на VI студентській науково-практичній конференції факультету фінансів та банківської справи «Стабілізація фінансово-економічної системи України» (ОНЕУ, 2022 р.) з доповіддю «Фінанси домогосподарств України у сучасних економічних реаліях».

Структура кваліфікаційної роботи складається з 3 основних розділів. У першому розділі висвітлено основну сутність «фінансів домогосподарств» та їх місце у фінансовій системі України. У другому розділі проаналізовано доходи та витрати українських домогосподарств. У третьому розділі висвітлено важливість фінансової грамотності населення, а також напрмки вдосконалення державної політики у напрямі сприяння розвитку фінансів домогосподарств в сучасних економічних умовах.

Робота складається зі 89 сторінок друкованого тексту, містить 16 таблиць, 7 рисунків, перелік використаної літератури налічує 63 джерела.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

у першому розділі **«ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ»** досліджена економічна сутність фінансів домогосподарств; визначено місце та роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі країни; проведено аналіз сутності фінансових ресурсів домогосподарств;

у другому розділі **«МОНІТОРИНГ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ»** проведено аналіз особливості формування та оподаткування доходів домогосподарств в Україні; проведено дослідження структури та складу витрат, заощаджень та інвестиційної діяльності домогосподарств в Україні:

у третьому розділі **«ПРОБЛЕМАТИКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ДОМОГОСПОДАРСТВ: СПЕЦИФІКА ТА СУЧАСНІ ПРІОРИТЕТИ»** досліджена особливість управління фінансами домогосподарств у сучасних економічних умовах; обґрунтовано підвищення фінансової грамотності населення, як стратегію ефективного управління особистими фінансами; запропоновані шляхи вдосконалення державної політики у напрямі сприяння розвитку фінансів домогосподарств.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження, проведеного в дипломній роботі на тему «Фінанси домогосподарств України у сучасних економічних умовах» дозволяють зробити наступні висновки.

1. Теоретичне узагальнення поглядів учених щодо трактування поняття «фінансів домашніх господарств» дозволило становити, що фінанси домогосподарств визначають як сукупність специфічних відносин, заснованих на грошових і соціально-психологічних взаємозв'язках, що виникають між домашнім господарством і зовнішнім середовищем, а також усередині домашнього господарства, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів в процесі соціально-економічної діяльності.

2. Встановлено, що реальною формою прояву сутності категорії «фінансів домогосподарства», є фінансові ресурси домогосподарств, які опосередковують та виступають результатом відносин розподілу та перерозподілу ВВП на усіх економічних рівнях. Інституційний погляд на фінанси домогосподарств дозволив по-новому поглянути на можливі джерела фінансових ресурсів та інструменти їх формування, й відповідно до обґрунтування напрямів регуляторної політики держави відповідно до таких джерел їх формування та використання.

3. Систематизація поглядів різних учених і теоретичне узагальнення дозволили виділити такі основні функції фінансів домашніх господарств: 1) розподільна, за допомогою якої розподіляється ВВП; 2) ресурсоформуюча, що виявляється у формуванні доходу домогосподарства за рахунок різних джерел; 3) соціально-регулююча, така, що дозволяє поліпшити добробут за рахунок соціальної спрямованості регулювання розподілу фінансових коштів, у тому числі і між його членами; 4) інвестиційна, що забезпечує формування капіталу домогосподарства, його розміщення у фінансових

інструментах; 5) контрольна, що виявляється в контролі за формуванням і використанні коштів.

4. Проведений аналіз доходів домогосподарств свідчить, що за останні роки обсяг доходів домогосподарств постійно збільшується, загальний дохід населення України за аналізуючий період 2016-2020 рр. зріс з 2051331 млн.грн. у 2016 році на 3972428 млн.грн. у 2020 році, але є недостатніми для задоволення потреб населення. Порівнюючи обсяг сукупних ресурсів в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство за період 2016-2020 рр., то він збільшився 99,27%. Зростання доходів населення відбулось в основному за рахунок зростання соціальних виплат, збільшення рівня мінімальної заробітної плати, зростання розмірів пенсій та окремих видів соціальної допомоги, що відповідно вплинули на збільшення середньомісячних сукупних витрат домогосподарств і сприяли скороченню диференціації населення за рівнем добробуту.

5. Доведено, що у структурі доходів у період 2016-2020 роки найбільш значущими доходами вітчизняних домогосподарств є заробітна плата (близько 45–46%), соціальні трансферти (33–34%), прибуток та змішаний дохід підприємців і самозайнятих осіб (17–18%) й доходи від власності (близько 3%).

6. Встановлено, що чіткої тенденції щодо рівня податкового навантаження України протягом аналізованого періоду не спостерігалось. Проте ми бачимо, що основний тягар оподаткування лягає на трудові ресурси. Таким чином, рівень податкового навантаження на працю у 2020 році становить 11,1%. Поступове зниження податкового навантаження на фізичних осіб призведе до збільшення заощаджень населення та платоспроможного попиту, тим самим розвиваючи виробництво, збільшуючи реальні доходи платників податків, а отже, розширюючи базу оподаткування.

7. Досліджено, що розглянутий період 2016-2020 рр. обсяг сукупних витрат та заощаджень зріс на 51,6%. За даними вітчизняних статистиків, у 2020 році витрати та заощадження населення в Україні становили 3972428

млн. грн., тобто на 17,0 млрд. грн. більше у порівнянні з отриманими доходами. А це фактично означає, що різницю між доходами і витратами українців у 2020 році було покрито саме за рахунок заощаджень населення, про що свідчать і матеріали Державної служби статистики України – від’ємний приріст заощаджень (тобто їх зменшення) і у 2019, і у 2020 роках становив по 0,4% від загальної величини витрат і заощаджень населення України. Також аналізуючи питому вагу витрат в споживчих сукупних витратах в порівнянні 2016 року та 2020 року, то вона зменшилася на 1,7 відсоткові пункти 49,8% та 48,1% відповідно. Розпочата війна з боку країни-агресора у лютому 2022 року також змусила український народ робити запаси їжі.

8. Встановлено, що за підсумками 2018 року частка заощаджень українських домогосподарств у ВВП становила лише 0,5%, тоді як у 2016 році загальні заощадження домогосподарств у ВВП вперше в 2019 році впали на 2,9%, а в 2020 році – на 3,7%.

9. У роботі проаналізовано фінансовий стан та фінансову поведінку домогосподарств України в період воєнного стану 2022 року та встановлено, що фінанси домогосподарств швидше пристосувалися до переходу економіки у воєнний стан порівняно з корпоративним сектором: масових, майже 100% неплатежів за кредитами, немає, гривневі вклади та кошти на рахунках в банках зросли на 67 млрд грн, або на 15,2%, у валюті – зменшилися на \$85 млн (2,5 млрд грн) або мінус 1%. Населення волонтерить, допомагає ЗСУ, жертвує кошти, а також продовжує обслуговувати споживчі/іпотечні кредити. Такий стан речей можна пояснити декількома причинами: наявністю більшого ресурсу, порівняно з бізнесом, більш оптимістичними очікуваннями ніж бізнес, здійсненням державних соціальних виплат на підтримку переміщеним особам, військово службовцям та їх сім’ям та іншим категоріям, які постраждали від війни.

10. Встановлено, що у перші місяці війни лютий-березень 2022 року домогосподарства України мобілізували свої фінансові резерви. У

подальшому слід очікувати скорочення споживання (відмова від розваг, предметів розкоші і т.д.), скорочення доходів внаслідок втрати робочих місць, що зумовлює пошук нових джерел доходів. Розповсюдженим кроком вирішення цієї проблеми може бути перекваліфікація, отримання нової професії. Це буде стосуватися і людей, які виїхали за кордон, і внутрішньопереміщених всередині країни. Це виклик для населення України, але це, одночасно, нові можливості бути затребуваним на ринку праці.

11. Досліджено, що агалом Міністерство фінансів України з початку повномасштабного нападу Росії провело 30 аукціонів із продажу військових облігацій, залучивши до державного бюджету майже 60 млрд грн, близько 144,1 млн дол. США та 176,5 млн євро. Станом на 16 травня 2022 року обсяг вкладень українських громадян та бізнесу у військові облігації становить майже 5,7 млрд грн (9,3% від загального обсягу придбаних військових ОВДП номінованих у гривні), 48 млн дол. США (33,9% від загального обсягу військових ОВДП номінованих у дол. США) та 26 млн євро (14,8% від загального обсягу ОВДП номінованих у євро); нерезидентів – 300,4 млн грн.

12. Особливостями фінансів домогосподарств в сьогоdnішніх умовах існування є зміна горизонту планування особистих фінансів від довго-середньо-строкового планування до короткострокового: в межах від однієї неділі до місяця, у найкращому випадку. Існування фінансів домогосподарств в межах короткострокового горизонту планування свідчить про необхідність використання заощаджень та інших резервів домогосподарств, а також необхідність мати високо ліквідні активи (гроші на банківських рахунках), зберегти наявні заощадження від інфляційних ризиків.

13. Високий рівень фінансової грамотності є важливою умовою для забезпечення фінансової безпеки домогосподарств. Підвищення рівня фінансової грамотності можливе за умови прийняття відповідної Стратегії на державному рівні, в рамках якої будуть передбачені конкретні кроки та дії, а

також відповідальні органи за її впровадження. Для поширення фінансової обізнаності необхідне залучення закладів вищої освіти, фінансових посередників, громадських організацій. Застосування інформаційних технологій, соціальних мереж, платформ віддаленого доступу дозволяє розширювати спектр можливостей для поширення інформації про важливість забезпечення фінансової безпеки.

14. Дослідження експертних висновків та наукових робіт дозволило систематизувати наступні пропозиції та шляхи вдосконалення державного впливу на фінансовий стан та підвищення добробуту домогосподарств є такі: здійснення політики, спрямованої на зростання доходів, зменшення податкового навантаження на домогосподарства та урядових запозичень у приватного сектора; стабілізація та зміцнення фінансової системи України; відновлення довіри населення до банків та небанківських фінансово-кредитних інституцій шляхом розвитку програм підвищення фінансової грамотності; розширення переліку фінансових послуг і продуктів, що надаються приватному інвестору, а також продукування нових інвестиційних інструментів, створення належних умов для диверсифікації вкладень домогосподарств; удосконалення чинного законодавства щодо гарантування вкладів фізичних осіб з урахуванням зарубіжного досвіду, а також захист і підтримка конкурентних позицій вітчизняних фінансових установ стосовно аналогічних установ-нерезидентів на українському ринку; налагодження співпраці з підприємствами організаціями та органами місцевого самоврядування щодо організованого фінансового консультування громадян та інформування про нові банківські продукти, надання громадянам та потенційним інвесторам неупередженої інформації про основні тенденції та особливості функціонування фінансового ринку. Реалізація зазначених напрямів сприятиме розвитку фінансів домогосподарств, активізуючи ощадно-інвестиційну поведінку населення. У свою чергу, це може стати додатковим чинником зростання ділової активності, зменшенню безробіття та відновлення економічного зростання.

АНОТАЦІЯ

Жечева О.І. «Фінанси домогосподарств України у сучасних економічних умовах»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «07072 Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування».

(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2022.

У роботі розглядаються особливості функціонування фінансів домогосподарств України в сучасних умовах, досліджується їх місце та роль у фінансовій системі країни. Конкретизовано базові функції фінансів домогосподарств та визначено, що домогосподарство є важливим суб'єктом фінансових відносин, який взаємодіючи з державою, суб'єктами господарювання, інститутами фінансового ринку, безперервно створює вхідні та вихідні грошові потоки, розмір яких має тенденцію до зростання.

Здійснено аналіз статистичних даних, які характеризують фінансовий стан домогосподарств України, та відзначено номінальне зростання таких показників, як загальні доходи та витрати домогосподарств, мінімальна та середня заробітна плата, пенсія, прожитковий мінімум.

Запропоновано здійснення політики, спрямованої на зростання доходів, зменшення податкового навантаження на домогосподарства; відновлення довіри населення до банків та небанківських фінансово-кредитних інституцій шляхом розвитку програм підвищення фінансової грамотності; удосконалення чинного законодавства щодо гарантування вкладів фізичних осіб з урахуванням зарубіжного досвіду тощо.

Ключові слова: домогосподарство, фінанси домогосподарств, витрати домогосподарств, доходи домогосподарств, заробітна плата, споживчі видатки.

ANNOTATION

Zhecheva O.I. "Finance of Ukrainian households in modern economic conditions"

Qualification work for a bachelor's degree in "07072 Finance, Banking and Insurance"

(code and name of the specialty)

under the educational program "Finance, Financial Management and Insurance".

(name of educational program)

Odessa National University of Economics. - Odessa, 2022.

The paper considers the peculiarities of the functioning of household finances in Ukraine in modern conditions, examines their place and role in the financial system of the country. The basic functions of household finances are specified and it is determined that the household is an important subject of financial relations, which interacts with the state, economic entities, financial market institutions, continuously generates inflows and outflows, the size of which tends to increase.

The analysis of statistical data characterizing the financial condition of households in Ukraine was carried out, and the nominal growth of such indicators as total income and expenditure of households, minimum and average wages, pension, subsistence level was noted.

It is proposed to implement a policy aimed at increasing income, reducing the tax burden on households; restoring public confidence in banks and non-bank financial institutions through the development of financial literacy programs; improvement of the current legislation on guaranteeing deposits of individuals taking into account foreign experience, etc.

Key words: household, household finances, household expenditures, household income, wages, consumer expenditures.